

Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgını ve Sağlıklı Küresel Ekonomi İçin Politika Uygulamaları: IMF'nin Rolü

Novel Coronavirus (Covid-19) Outbreak and Policy Actions for Healthy Global Economy: The Role of IMF

Şebnem TOSUNOĞLU¹

Süleyman KASAL²

Başyuru Tarihi: 31.03.2020

Kabul Tarihi: 08.04.2020

Özet

Yeni koronavirüsün (COVID-19) küresel yayılımı, dünya çapında ortaya çıkan bir insanlık trajedisidir. COVID-19 ile ilgili olarak öncelikli politika adımları şüphesiz hastalığın etkilerinin izlenmesi, hafifletilmesi ve kontrol altına alınmasıdır. COVID-19 bireylerin sağlıklarına olduğu kadar kişisel ve ekonomik refahlarına da önemli zararlar vermektedir. Bulaşıcı bir salgınının ekonomiyi etkilediği birçok kanal bulunmaktadır. Sağlık otoritelerinin önlemleri virüs salgınına kontrol altına almaya yardımcı olabilir. Bunun yanında hükümetler, merkez bankaları, düzenleyici ve denetleyici kurumların da salgının ekonomik olumsuzluğunu dengeleyebilecek önlemler almaları gerekmektedir. Özellikle halk sağlığı ve ekonomik konularda küresel işbirliği esastır. Uluslararası Para Fonu (IMF) bu süreçte salgından etkilenen ülkelere mali destek de dâhil olmak üzere çeşitli destekler sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni koronavirüs, COVID-19, Ekonomik kriz, IMF.

JEL Sınıflandırması: I18, H51, H84

Abstract

The global spread of the novel coronavirus (COVID-19) is a worldwide humanity tragedy. The priority policy steps concerning COVID-19 are undoubtedly monitoring, alleviating and controlling the impacts of the disease. COVID-19 brings about substantial harms for personal and economic wealth as much as individuals' health. There are many channels through which an outbreak affects the economy. The measures of health authorities can help to keep the virus outbreak under control. Also, the governments, central banks, and regulatory and supervisory agencies should take measures that can offset the economic downside of the outbreak. Global cooperation is essential especially in public health and economic issues. International Money Fund (IMF) provides various supports including financial support to countries affected by outbreak within this period.

Keywords: Novel Coronavirus, COVID-19, Economic Crisis, IMF.

JEL Classification: I18, H51, H84

¹ Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, ssel@anadolu.edu.tr , ORCID ID: 0000-0002-5591-4403

² Araş. Gör., Anadolu Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, skasal@anadolu.edu.tr , ORCID ID: 0000-0001-8409-1090

Giriş

31 Aralık 2019'da Çin'deki Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Temsilciliği'ne yeni bir koronavirüs tespit edildiği bildirilmiştir. DSÖ, 11 Şubat 2020'de hastalığı COVID-19 olarak adlandırmış, 26 Şubat 2020 itibariyle, hastalık Antarktika hariç tüm kıtalarda tespit edilmiştir. 11 Mart itibariyle DSÖ COVID-19'u pandemik bir hastalık ilan etmiştir (McKibbin ve Fernando, 2020: 1). Karantinaya alma ve sosyal mesafe, COVID-19'un halk sağlığı üzerindeki etkisiyle mücadele için doğru reçete olsa da, küresel ekonomiyi güvence altına alma konusunda bunun tam tersi gerekli olabilir ([http-1](http://1)). Merkez bankaları finansal koşulların sıkılaştırmasını önleyerek, hanhalkları ve firmalar için borçlanma maliyetlerini düşürerek ve piyasa likiditesini sağlayarak ekonomide talebi ve güveni desteklemelidir. Hükümetler, ulaşılmaması zor kayıt dışı sektörler de dâhil olmak üzere, en çok etkilenen kişi ve firmalara önemli ölçüde destek sağlamak için adım atmalıdır. Düzenleyici ve denetleyici kurumlar, ekonomik faaliyetlerin devamlılığını sağlayarak finansal istikrarı ve bankacılık sisteminin sağlamlığını korumayı amaçlamalıdır.

Bulaşıcı bir salgınının ekonomiyi etkilediği birçok kanal bulunmaktadır. Sağlıkla ilgili gerçekleştirilecek doğrudan ve dolaylı harcamaların yarattığı ek maliyetler başta olmak üzere hükümet harcamalarındaki büyük artış bu kanalların başında gelmektedir. Salgın, ayrıca işgücü piyasasını da etkileyerek ekonomi ve hanhalklarının gelirleri üzerinde etkili olacaktır. Virüse karşı alınan önlemlerin doğrudan arz tarafında çok fazla etkisi bulunmaktadır. Çeşitli ülkelerdeki firmaların, işyerlerinin ve okullarının kapatılması üretim ve talep açısından düşüşler yaratmaktadır. Ayrıca çeşitli mal ve hizmetlerin tüketimindeki büyük düşüşler, artan risk primlerine bağlı olarak işletme maliyetlerindeki artış ve ülke risklerinin yeniden değerlendirilmesi yoluyla ekonomiler üzerindeki baskıların artması önemli ekonomik etkiler olarak sıralanabilir (McKibbin ve Fernando, 2020: 5). Bazı ekonomik sektörlerdeki etkiler daha belirgin olarak ortaya çıkabilmektedir. Örneğin; ihracat sektörü, taşımacılık sektörü, turizm sektörü gibi. Her ne kadar günümüz çağının bize sunduğu dijital imkânlar sayesinde evden çalışma ortamı pek çok sektörde sunulabiliyor olsa da ortaya çıkan ekonomik daralmanın boyutu yine de azımsanmayacak derecededir.

COVID-19 salgınının küresel ekonomi üzerindeki etkilerinin büyüklüğünün ne olacağı hala bilinmemektedir. Kısa vadeli ekonomik etki önemli ölçüde insanların beklentilerine ve belirsizlik miktarına bağlı olacaktır. Salgının dünyada yaşanmış diğer büyük arz şoklarından farklı bir özelliği bulunmaktadır. O da virüsün yayılımının günümüz şartlarında bir sınırının olmamasıdır (Baldwin ve Mauro, 2020: 14). Ekonomideki olumsuz etkinin, salgının boyutu dikkate alındığında büyük ve oldukça belirsiz olacağını tahmin etmek hiç de zor değildir. Salgın ortaya çıkmadan önce dünya ekonomisi bir toparlanma yolunda iken; ticaret ve siyasi gerginliklerde azalmalar görülüyorken, büyüme tahminlerindeki olumlu gelişmeler birden bire tersine dönmüştür. COVID-19 dünyaya yayılırken, dünya ekonomisini rayından çıkarma potansiyeli olduğu açıktır (Baldwin ve Mauro, 2020: 1).

Son günlerde birçok hükümet salgının yarattığı ekonomik sorunlarla mücadele konusunda para politikasında cesur ve eşgüdümlü hamleler dâhil olmak üzere önemli adımlar atmıştır. COVID-19 salgınının ekonomiye olan etkilerini azaltmak için doğru yönde atılacak adımlar önemlidir ancak salgının boyutu düşünüldüğünde daha fazlasının yapılması gerektiği de açıktır. Virüs dünyaya yayılırken, küresel ekonomiye ve finansal piyasalara istikrar sağlamak, güveni artırmak, derin ve uzun süreli ekonomik etkileri önlemek için kararlı ve eşgüdümlü eylemler önemlidir. Salgın küresel bir salgındır. Virüs tıbbi olarak bulaşıcı olmasının yanında ekonomik olarak da bulaşıcıdır (Baldwin ve Mauro, 2020: 4). Enfeksiyonları önlemek ve tedavi etmek için daha yoksul ve en savunmasız ülkelere ekipman ve finansman desteği sağlayarak yardımcı olunmalıdır. Örneğin, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlar da bu süreçte üyesi olan ve salgından ağır darbe alan ülkelere mali destek de dâhil olmak üzere çeşitli destekler sağlamaktadırlar.

1. Sağlıklı Küresel Ekonomi İçin Politika Eylemleri

Yeni koronavirüsün yarattığı ekonomik etkiyi ölçmek karmaşıktır. Nitekim ekonomik görünüm ve buna bağlı olumsuz riskler hakkında önemli belirsizlikler mevcuttur. Hastalığın evrimi ve ekonomik etkisi son derece belirsizdir, bu da politika yapımcıların uygun bir makroekonomik politika formüle etmelerini zorlaştırmaktadır (McKibbin ve Fernando, 2020: 1). Salgın nedeniyle oluşan ekonomik belirsizlikteki bu ani artış, tüm dünyada hem ekonomik büyümeyi hem de finansal istikrarı riske atmaktadır. Belirlenen ekonomi politikalarına ve mali önlemlere ek olarak, doğru para ve maliye politikaları küresel ekonomiyi desteklemek açısından hayati önem taşıyacaktır (http-1).

Küresel olarak, ekonomiler Şekil 1’de yer alan aşağıdaki sınır ötesi akışlarla bağlantılıdır. Şu ana kadar olan durumda ABD, Çin, Japonya, Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya hastalıktan en çok etkilenen ilk on ülke arasında sayılabilir (ancak hastalıkla ilgili sağlık verileri saat saat değişmektedir). Mevcut durumda sayılan bu ülkeler; dünya arz ve talebinin % 60’ına, dünya üretiminin % 65’ine ve dünya ihracatının % 41’ine karşılık gelmektedir. Bu durum krizin ekonomik boyutlarını gözler önüne sermek açısından dikkat çekicidir. Bilinmektedir ki bu ülkeler hapsirdiğinde dünyanın geri kalanı hasta olmaktadır (Baldwin ve Mauro, 2020: 2).

Şekil 1: COVID-19'un Ekonomik Bulaşma Kanalları

Kaynak: Baldwin ve Mauro, 2020: 18.

Daha yüksek belirsizlik ve daha sıkı finansal koşullar altında böylesine yaygın bir küresel salgınla mücadele için ülkelerin özellikle dört eylem başlığında alması gereken eşgüdümlü hareketler bulunmaktadır: Bunlar; sağlıkla ilgili alanlarda atılacak adımlar ve bunların ekonomiye etkilerinin değerlendirilmesi, para politikası önlemleri, maliye politikası önlemleri ve düzenleyici ve denetleyici faaliyetlerdir.

1.1. Sağlık Sistemi Önlemleri

Sağlık sistemlerinde gelecekte oluşacak daha da ağır yükleri azaltmak için hastalığın izlenmesi ve kontrol edilmesi önlemlerinin alınması gerekmektedir. Erken dönemde hastalığın belirlenmesi, hızlı ve kapsamlı önleyici tedbirler virüsün yayılmasını yavaşlatacaktır. Toplum sağlığıyla ilgili uluslararası çalışmalar yapan DSÖ sağlık önlemleri konusunda ülkelere rehberlik etmektedir. Yeterli ücretli hastalık izninin sağlanması bulaşıcılığı engellemeye yardımcı olacaktır. Daha az güvenilir sosyal güvenlik ağlarına sahip ülkelerde, sağlık müdahalelerinin kayıt dışı sektörlerde ve aşırı yoksulluk içinde yaşayanlara ulaşması hedeflenmelidir. Hastalığın seyrinin belirlenmesi açısından sistematik testler gereklidir. Bütün bu önlemlerin ekonomiler açısından önemli maliyetler oluşturacağı açıktır.

Salgın sırasında halk sağlığı harcamaları önemli miktarda artmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi üzerindeki ağır yük, sosyal kaygıların artması, artan karantina ihtiyacı ile maliyetler daha da artabilir. Sağlık sektöründe tıbbi malzeme ihtiyacının artması, aşı üretiminde koordineli endüstriyel müdahale ve sınır ötesi yayılmaların azaltılması amacıyla alınan önlemler de maliyetleri arttıran faktörlerdir.

Ülkedeki insanların krizin ciddiyeti hakkında bilgilendirilmesi ve bireysel davranışlarını değiştirmesi için uyarılarda bulunulması ve eylem planlarını koordine etmek için üst düzey bir grup oluşturulması gerekmektedir. Virüsün etkileriyle ilgili günlük güncellemeler de dâhil olmak üzere, güvenilir kaynaklardan gelen bilgilerin zamanında ve düzenli olarak topluma iletilmesi önemlidir. Ulusal direktifler ve şeffaf politika tavsiyeleri; pandemiyi izlemek, planlamak ve bunlara yanıt vermek için firmaların ve kamu sektörünün kararlarını yönlendirmeye yardımcı olacaktır.

Ülkeler içindeki dezavantajlı gruplara yardımcı olacak önlemler konusunda işbirliği yapılması gerekmektedir. Önemli tıbbi kaynakların, en çok ihtiyaç duyulan insanlara ve ülkelere ulaşmasının kısıtlanmaması sağlanmalıdır.

1.2. Para Politikası Önlemleri

Küresel bir pandemi altında ekonomik sıkıntı yaşayan ülkelerde merkez bankaları finansal koşulları hafifleterek, reel ekonomiye kredi akışını sağlayarak, iç ve dış finansal piyasalardaki likiditeyi artırarak talebi ve güveni desteklemelidir. Yatırımcılar krizin başlangıcından bu yana gelişmekte olan piyasalardan önemli ölçüde çıkış yapmaktadır. Merkez bankaları, açık piyasa işlemleri, genişletilmiş vadeli borç verme ve doğrudan alımlar, repo işlemleri gibi diğer önlemler yoluyla piyasanın işleyişini desteklemek ve finansal piyasalardaki baskıları hafifletmek için piyasalara likidite sağlamalıdır. Ülkeler arasında senkronize eylemler para politikasının gücünü arttırmaktadır. Bu nedenle, para politikasını senkronize etmek için küresel işbirliği gündemde olmalıdır. Ülke içi ve sınır ötesi likidite, finansal piyasalardaki krizin başarılı bir şekilde tersine çevrilmesinin ön şartıdır. Bu olağandışı durumlarda, likidite baskıları piyasanın işleyişini tehdit ediyorsa, merkez bankalarının devreye girmesi ve acil likidite sağlaması gerekmektedir (Adrian, 2020). Parasal genişleme, hanehalkı ve şirketler için borçlanma maliyetlerini azaltırken talebi ve güveni destekleyecektir. Faiz indirimlerine ek olarak para politikasından beklenen varlık alımlarının genişletilmesi (riskli varlıklar dâhil) hakkında ileri düzeyde rehberlik yoluyla teşvik sağlamasıdır. Genelleştirilmiş politika önlemlerini tamamlamak için belirli varlık sınıfları için geçici hedefli önlemler alınarak en çok etkilenen sektörler desteklenmelidir. Döviz kuru esnekliği dış şokları dengeleyebilir, ancak piyasa koşulları düzensiz hale gelirse döviz müdahalesi de gerekebilir. Krizde veya krize yakın durumlarda, sermaye akışı önlemlerinin geçici bir süre için uygulanması gerekebilir. Ülkeler arasında swap anlaşmaları sağlanabilir. Döviz swap piyasalarında işlem yapan kurumların çoğalmasıyla küresel finans piyasalarının birbirlerine bağımlılığı ve etkileşimi artmıştır. Bu değişimin önemli bir nedeni para piyasasındaki belirsizliğin arttığı, likiditenin hızlı değişimler sergilediği dönemlerde uluslararası finans kurumlarının ihtiyaç duydukları ABD Doları fonlarına erişimde yaşanan zorluklardır. Swap anlaşmaları kur ve faiz risklerini azalttığı için gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ekonomilere gerçekleştirilecek sermaye akımlarını teşvik etmektedir (Yalçınkaya ve Tunalı, 2019: 18).

Küresel çapta bir salgın haline dönüşen koronavirüse karşı ülkeler peş peşe ekonomik önlemlerini açıklamaya başlamışlardır. Amerikan Merkez Bankası FED ilk olarak faiz indirimine gitmiş ve sonrasında sınırsız varlık alımı duyurmuştur. Avrupa Merkez Bankası, İngiltere Merkez Bankası salgına karşı önemli adımlar atmıştır. ABD hükümetinin yaklaşık 2 trilyon dolarlık ekonomik destek paketini devreye sokması, Fransa, İspanya ve Almanya'nın çok ciddi büyüklükte ekonomik paketleri devreye sokmaları bunlardan bazılarıdır. Aynı şekilde Türkiye de koronavirüs salgınının ekonomiye verebileceği zararı minimuma indirebilmek amacıyla ciddi düzeyde ekonomik önlemler almıştır. Bu doğrultuda ilk önce TCMB harekete geçerek para politikası önlemlerini yürürlüğe koymuştur. TCMB politika faizi olan bir hafta vadeli faiz oranını %10.75'ten %9.75'e indirmiş ve bu indirime ek politika kararları da almıştır. Bu kararlar şunlardır (TCMB):

- Bankaların ihtiyaç duydukları tüm likiditenin sağlanması,
- Temel politika aracı olan 1 hafta vadeli repo ihalelerine ilave olarak ihtiyaç duyulan günlerde piyasaya 91 gün vadeye kadar repo ihaleleriyle likiditenin sağlanması,
- Piyasa yapıcı bankaların Açık Piyasa İşlemleri çerçevesinde tanınan likidite imkânına ilişkin limitlerin artırılması,
- ABD Doları karşılığı swap ihalelerinin Euro ve altın karşılığı da düzenlenebilmesi,
- Reel kredi büyüme koşullarını sağlayan bankaların yabancı para zorunlu karşılık oranlarının tüm yükümlülük türlerinde ve tüm vade dilimlerinde 500 baz puan indirilmesi,
- Reel sektöre kredi akışının kesintisiz devamını teminen bankalara hedefli likidite imkânlarının tanınması,
- İhracat ve döviz kazandırıcı hizmetlerin reeskont kredilerine yönelik vade uzatımı imkanının tanınması sağlanmıştır.

Küresel finansal piyasa kırılganlıklarını azaltmak için koordineli parasal genişlemelerin izlenmesi gerekmektedir. Bu anlamda G-7 merkez bankalarının koordineli hareketleri, küresel ekonomi ve finansal piyasalara istikrar sağlamak açısından önemlidir. Gelişmekte olan ülkelerin emtia fiyatlarındaki şoklarla ve sermaye akımının tersine çevrilmesi gibi baskılarla mücadele etmesi gerekmektedir. G-7 ülkelerindeki parasal genişleme önlemleri iç piyasalarda talebin canlandırılmasına da olanak sağlayacaktır.

1.3. Maliye Politikası Önlemleri

Salgınla birlikte ortaya çıkan ekonomik daralma sonrası öncelikle para politikası önlemlerine başvuran ülkeler ilave olarak maliye politikası kapsamında da büyük çaplı önlemler uygulamaya başlamışlardır. Maliye politikası önlemleri ile salgın sırasında etkilenen insanlar ve işletmeler için acilen büyük ölçüde destek sağlanmalıdır. Ekonomik zararın boyutu ve kalıcılığı, hükümetlerin ani şoku nasıl ele aldıklarına bağlı olacaktır. Pandeminin gelişen doğasına bağlı olarak, uzun süreli ekonomik hasarı önlemek için ek mali teşvikler gerekebilir. Hükümetlerin en önemli görevi koronavirüs salgını gibi acil

durumlarda net bir şekilde görüldüğü gibi halkının refahını korumaktır. Hükümetler için öncelik, toplumdaki insanların hastalığı kapmasını önlemek ve hastalananları iyileştirmektir. Daha fazla sağlık harcaması hem ülkede hem de dünyada hayat kurtarabilir (Gaspar ve Mauro, 2020). Ülkelerin sağlık sistemlerine yaptıkları yatırımlar ve sağlık harcamalarının ne kadar önemli olduğu ve bir ülkenin bütçesinde ne kadar yer olabileceğine bakılmaksızın gerçekleştirilmesi gerektiği bu küresel pandemi sırasında açıklıkla görülmüştür. Düşük gelirli ülkeler, başka türlü karşılayamayabilecekleri sağlık harcamalarını finanse etmek için acilen hibe veya sıfır faizli kredilere ihtiyaç duymaktadırlar. Sözü edilen ülkelerde yaşanan sorunlar aslında tüm dünyanın sorunu haline gelmektedir. Ebola gibi geçmiş salgınlarla ilgili deneyim, bu durumu yaşayan ve sağlık sistemlerinde desteğe ihtiyaç duyan ülkelere finansman desteği sağlanmasına acilen başlanmasının hastalığın yayılmasını kontrol altına almak için gerekli olduğunu göstermiştir.

Düşük gelirli hane-halklarına yapılan nakit transferleri tüketimi destekleyebilir ve asgari yaşam standartlarını koruyabilir. Hükümetler salgından etkilenen insanları korumanın dışında işletmeleri de düşünmeli ve onlar için büyük finansal destekler sağlamalıdır. Krizden etkilenen işletmeler için ücret sübvansiyonları, kademeli iflasları ve büyük işten çıkarmaları önlemeye yardımcı olabilir. Geniş tabanlı mali teşvik, toplam talebin desteklenmesine yardımcı olacaktır. Yatırımların artırılması veya ekonomi genelinde vergi indirimleri dâhil olmak üzere seçenekler, krizin gelişen doğasına ve mali alanın mevcudiyetine bağlı olacaktır. Büyük arz kesintileri nedeniyle COVID-19 salgını ortadan kalkıncaya kadar küçük olsa da, yatırımın veya diğer ihtiyari önlemlerin uygulanmasının hızlandırılması sorunları azaltabilecektir.

Hanehalkları ve işletmeler için vergi indirimi sağlanması ekonomik olumsuzlukların giderilmesi açısından önemlidir. Ulaşım, turizm ve havacılık da dâhil olmak üzere en hassas bölge ve sektörlerdeki şirketler için vergi yükünün hafifletilmesi, etkilenen sektörlerdeki işletmelere gelir ve KDV vergi ertelemeleri sağlanması, şirketler için vergilendirmenin basitleştirilmesi ve sosyal güvenlik katkılarının geçici olarak askıya alınması gibi önlemler bu alanda ilk akla gelen önlemler olarak sıralanabilir (Gaspar ve Mauro, 2020). Hükümetler ayrıca en çok etkilenen kişi ve firmalara acil durum azalıncaya kadar zamanında, hedefe yönelik ve geçici nakit akışı desteği de sağlayabilir (Gaspar ve Mauro, 2020). Örneğin, çocuklarının evde olması dolayısıyla izin verilen personele maaş desteği sağlanması, virüsten en çok etkilenecek kişilere izin verilmesi gibi. Özellikle kırılgan gruplar için işsizlik sigortası ödeneklerinin artırılması, sosyal güvenlik ağlarının genişletilmesi, düşük gelirli hanehalkları ve genç işsizler için imkânların artırılması gibi hem nakit hem de aynı transferlerin genişletilmesi de bu süreçte önemlidir (Gaspar ve Mauro, 2020).

Tablo 1: COVID-19'un Ekonomik Etkilerini Azaltacak Maliye Politikası Önlemleri Örnekleri

Hedeflenen sağlık önlemleri

- sağlık çalışanları için ilave prim
- ilave aylık maaş
- tüm hanelere maske sağlanması

Hanehalkına mali önlemler

- doğrudan nakit desteği
- elektrik, su ödemelerinin askıya alınması
- sigortasız hanehalklarına tıbbi destek

Firma mali destekleri

- sübvansiyonlu kısa vadeli istihdam destekleri
- şirketler için hızlandırılmış amortisman
- Turizm, konaklama ve havacılık sektörlerine özgü finansal destekler
- işletmeler için geniş tabanlı finansal yardım
- işçi destekleri
- vergi indirimleri
- düşük faizli krediler

Genel mali teşvik paketleri

Sosyal güvenlik ödemelerinin askıya alınması

Genel parasal uyarıcı paketi

Küresel / bölgesel afet sigortası / acil durum finansmanı seçeneğinin devreye konulması

- IMF, Dünya Bankası, AB acil durum fonları

Kaynak: Baldwin ve Mauro, 2020: 27-28.

Ülkemizde de yeni koronavirüs COVID-19'un olumsuz ekonomik etkilerini azaltmak amacıyla para politikası çerçevesinde atılan adımların ardından maliye politikası önlemleri çerçevesinde "Ekonomik İstikrar Kalkanı" adında bir destek paketi yürürlüğe konulmuştur. Bu paket içerisinde yer alan önlemler ise şu şekildedir:

- Bazı sektörlerin muhtasar ve KDV tevkifatı ile SGK primlerinin Nisan, Mayıs ve Haziran ödemelerinin altı ay ertelenmesi,
- Konaklama vergisinin Kasım ayına kadar uygulanmaması,
- Otel kiralama ve otel işletme vergilerinin Nisan, Mayıs ve Haziran ayları için altı ay süreyle ertelenmesi,
- İç havayolu taşımacılığında 3 ay süreyle KDV oranının %1'e düşürülmesi,
- Nakit akışı bozulan firmaların bankalara olan kredi anapara ve faiz ödemelerinin asgari üç ay ertelenmesi,

- İhracatçıya stok finansman desteğinin verilmesi,
- İşlerinin olumsuz etkilenmesi nedeniyle talepte bulunan esnaf ve sanatkârların Halkbank'a olan kredi borçlarının Nisan, Mayıs ve Haziran anapara ve faiz ödemelerinin 3 ay süreyle ve faizsiz olarak ertelenmesi,
- Kredi Garanti Fonu limitinin 25 milyar ₺'den 50 milyar ₺'ye çıkartılması,
- Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında temerrüde düşen firmaların kredi siciline “mücbir “sebe” yazılması,
- Asgari ücret desteğinin devam ettirilmesi,
- Esnek ve uzaktan çalışma modellerinin daha etkin hale getirilmesi,
- Kısa Çalışma Ödeneğinin devreye alınması,
- En düşük emekli maaşının 1500 liraya yükseltilmesi,
- Emeklilerin bayram ikramiyesinin Nisan ayı başında ödenmesi ve promosyon ödemelerinin doğrudan hesaplarına yatırılması,
- Belirlenen kriterlere göre ihtiyaç sahibi ailelere yapılacak nakdi yardımlar için ilave 2 milyar liralık bir kaynak ayrılması,
- 2 aylık telafi çalışma süresinin 4 aya çıkartılması,
- Tek başına yaşayan 80 yaş üstü yaşlılar için sosyal hizmet ve evde sağlık hizmetlerinden oluşan periyodik takip programının devreye alınması gerçekleştirilmiştir.

Alınan önlemlerinin sonrasında kamu bankaları tarafından ekonomiyi rahatlatabilecek yeni kolaylıklar da devreye sokulmuştur. Başta KOBİ'ler olmak üzere kurumsal ve ticari ölçekteki firmaların işletme sermayesi ihtiyaçları çerçevesinde “İşe Devam Kredi Desteği” hayata geçirilmiştir. Böylece firmalar uygun finansman koşulları altında kredi kullanabileceklerdir. Ülkemizde salgın sonrası dönemde de alınan bu önlemlere ilaveler olacağı söylenebilir.

COVID-19 salgını ile ilgili olarak G-20 ülkeleri tarafından alınan mali önlemlerin de zamanında gerçekleştirildiği söylenebilir. Ancak şimdiye kadar alınan önlemler küresel mali krizden daha düşüktür. Sağlık salgınlarının geçici doğası göz önüne alındığında, mevcut krizin daha kısa ömürlü olması öngörülmektedir. Bununla birlikte, virüs dünyaya yayıldıkça, piyasalarda güveni arttırmak ve eşgüdümlü ve senkronize bir küresel mali uyarın yaratmak için 2020'de alınacak maliye politikası önlemlerinin diğer ülkelerde de artacağı tahmin edilmektedir.

Sınırlı iç politika seçeneklerine sahip gelişmekte olan ülkelerin alacağı önlemler temel olarak küresel büyümeye bağlıdır. Birçok gelişmekte olan ülkenin dış talep, ticaret şartları ve finansman koşulları salgından olumsuz etkilenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin büyüme kapasiteleri, yüksek borçları ve sınırlı döviz kuru esnekliği ile sınırlıdır. Bu anlamda kriz döneminde büyüme dostu harcama ayarlamaları ve finansal destekler gerekecektir. Güçlü ekonomilerden ve uluslararası finans kurumlarından zamanında imtiyazlı finansman destekleri bu krizi yumuşatacaktır.

1.4. Düzenleyici ve Denetleyici Faaliyetler

Düzenleyici ve denetleyici faaliyetler finansal istikrarı ve bankacılık sisteminin sağlamlığını korumak ve ekonomik faaliyetleri sürdürmek amaçlarıyla gerçekleştirilmelidir. Koronavirüsün ekonomik etkisi, borçluların kredi ödeme kapasitesini etkileyecek ve bankaların kazançlarını azaltacaktır ve bu da banka sağlamlığını ve istikrarını bozabilir. Bankalar, mevcut düzenlemelerde esneklik kullanmaya ve sorunlu borçlular için kredi şartlarının ihtiyatlı bir şekilde yeniden müzakere edilmesine teşvik edilmelidir. Kredi sınıflandırması ve provizyon kuralları hafifletilmemelidir ve tahsili gecikmiş alacakları ve potansiyel zararları olabildiğince doğru bir şekilde ölçmek çok önemlidir (http-1).

Riskin şeffaf bir şekilde açıklanması ve salgının etkileriyle ilgili denetim beklentilerinin net bir şekilde iletilmesi piyasa disiplininin etkili bir şekilde çalışması için önemli olacaktır. Denetim otoriteleri finansal sağlamlığın izlenmesini ve denetlenen kurumlarla diyalog sıklığını artırmalı, iş sürekliliği planlaması ve operasyonel esneklik konusundaki tartışmalara öncelik vermelidir.

Bankaların, yeniden yapılandırma maliyetlerini karşılayabilmeleri için mevcut likidite desteklerinden yararlanması sağlanmalıdır. Düzenleyici ve denetleyici kurumlar, gerektiğinde temettü dağıtımlarının revize edilmesini sağlamalıdır.

Devletin borçlulara yönelik olarak ek destek önlemleri alması da gerekebilir. Geçmiş krizlerde sübvansiyonlar ve vergi indirimleri ile kredi garantileri ve varlık satın alma programları, sermaye destekleri ve geniş mevduat garantileri gibi önlemler bankaları desteklemek, güveni yeniden sağlamak için ana araçlar olmuştur (http-1). Uzun süreli ekonomik hasarı önlemek için ek mali teşvikler mutlaka gerekli olacaktır. Hükümetlerin, salgından ve ekonomik etkilerinden en fazla etkilenen insanlara ve işletmelere ulaşmak için gösterdiği çaba ve sağladığı destekler artarak sürmelidir.

Ülkemizde de “Ekonomik İstikrar Kalkanı” önlemlerine benzer şekilde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), COVID-19 salgını nedeniyle finansal piyasalardaki dalgalanmalar üzerine banka bilançolarında sermaye yeterliliği rasyosu ve net döviz pozisyonu hesaplamasında kolaylık sağlayıcı önlemler almış ve bankalara duyurmuştur. Salgın nedeniyle finansal piyasalardaki dalgalanmalar üzerine banka bilançolarında sermaye yeterliliği rasyosu ve net döviz pozisyonu hesaplama kolaylığı sağlanırken, önlemlerin bankalarca 31 Aralık 2020'ye kadar uygulanması uygun görülmüştür.

2. Küresel İşbirliğinin Önemi

Güçlü bir şekilde bağlantılı ve bütünleşmiş küresel dünyada, hastalığın sağlık üzerinde yarattığı etkilerin ötesinde ekonomik etkileri de salgından bu yana belirginleşmiştir. Çin ekonomisinin üretim kesintileriyle yavaşlamasıyla birlikte, küresel tedarik zincirlerinin işleyişi bozulmuştur. Çin'den gelen girdilere bağlı olarak, büyüklükleri ne olursa olsun dünyadaki şirketler üretimde daralmalar yaşamaya başlamıştır. Ülkeler arasında seyahatin sınırlandırılması ve hatta ortadan kaldırılması küresel ekonomik

faaliyetleri daha da yavaşlatmıştır. En önemlisi, tüketiciler ve firmalar arasındaki bazı panik davranışları olağan tüketim kalıplarını bozmuş ve piyasa anormallikleri yaratmıştır. Küresel finans piyasaları da değişikliklere tepki vermiş ve küresel hisse senedi endeksleri gerilemiştir (McKibbin ve Fernando, 2020: 2).

Küresel koordinasyon ve işbirliği düzenli bir iyileşme için çok önemlidir ve yoksul ülkelerin geride bırakılmamasını sağlayacak politikalar tasarlanmalıdır. Ülkelerin bireysel olarak gerçekleştirdiği eylemlerinin ötesinde, virüs yayıldıkça, eşgüdümlü ve senkronize bir küresel mali teşvik konusundaki gereklilik gün geçtikçe güçlenmektedir. Salgın sonrasında ekonomilerde yaşanan durgunluktan çıkarak canlanmanın sağlanabilmesi için büyük miktarda kaynaklar gerekecektir. 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik mali kriz deneyimleri bu durumu açıkça doğrular niteliktedir. Tek bir ülkenin tüm dünyayı etkisi altına alan bu pandemiden kendisini koruyacak kadar şanslı olduğunu varsaysak bile küresel dünyada yaşanan küresel ekonomik gelişmelerden kaynaklanan krizin yayılma etkilerinden kaçabilmesi çok mümkün görünmemektedir.

Politika gücü daha yüksek olanların belirlediği ve koordine ettiği eylemler, diğer herkes için kamu yararı olarak hizmet edecektir. G-7 ve diğer büyük ekonomiler tarafından enfeksiyon yayılma oranlarını kontrol altına almak, düzenli bir tıbbi malzeme akışını desteklemek ve küresel faaliyet için gerekli ivmeyi sağlamak için proaktif politikalar, birden fazla şokla başa çıkmak için yeterli yerel araçlara sahip olmayan birçok ülkeye yardımcı olacaktır.

Ülkelerin politika düzenlemeleri mevcut idari sistemlerine ve kapasitelerine göre ayarlanacaktır. Yönetim sistemlerinin zayıf olduğu ve politika önlemlerinin etkili bir şekilde hedeflenemediği durumlarda, etkili bir yanıt için daha geniş tedbirlere ihtiyaç duyulabilecektir. Bu noktada küresel koordinasyon ile ulaşılması zor bölgelere ve topluluklara yardım sağlanmasına dikkat edilmelidir (http-1).

IMF, COVID-19 salgınının yarattığı yaygın insani, ekonomik ve finansal maliyetler ile savaşmaya yardımcı olmak üzere 1 trilyon dolarlık kredi kapasitesini bu süreçte üyelerinin kullanımına ayırmıştır. Birçok üye zayıf sağlık sistemleri, sınırlı politika alanı ve son günlerde görülen büyük ticari şoklara ve finansal krizlere maruz kalması nedeniyle risk altındadır ve desteğe ihtiyaç duymaktadır. IMF ayrıca Dünya Bankası ve diğer uluslararası finans kurumlarıyla yakın temas ve koordine içindedir.

3. IMF'nin Rolü

Virüsün fiziksel etkisi sağlık uzmanları tarafından ele alınacak olsa da IMF, koronavirüsün ekonomik etkilerini azaltmaya yardımcı olan uluslararası bir kurumdur. Politika ve teknik tavsiyeye ek olarak, IMF'nin bu tür acil durumlarda sağlayabileceği en büyük destek zamanında yapacağı finansal yardımdır (Mühleisen, 2020). IMF salgın pandemiye dönüştükten sonra virüsün ülke ve dünya ekonomisine etkisinin sınırlanması için bir dizi politika önerisi açıklamıştır. IMF tarafından yayınlanan “politika notu” belgesinde, maliye politikası ile ekonomik olarak etkilenen insanlar ve firmalar için acil

destek sağlanması önerilmiştir. Fon, hâlihazırda 80'den fazla ülkeden finansman talepleriyle karşı karşıyadır. Fondan, ilerleyen zamanlarda daha fazla kredi talebi olacağı da beklenmektedir. IMF bu salgın ve yarattığı etkilerle mücadele için elindeki tüm araçları kullanmaya hazır olduğunu üyelerine duyurmuştur.

IMF, doğal afetlere, salgın hastalıklara ve kargaşa sonrası durumlara müdahale konusunda uzun bir geçmişe ve kapsamlı uzmanlığa sahiptir. Acil durum mali yardımı, IMF üyelerinin destek taleplerinin ortalama yüzde 20'sini oluşturmaktadır. Uluslararası rezervlerin yenilenmesi, kritik ithalatların gerçekleştirilebilmesi veya devlet bütçelerinin desteklenmesi için hızlı finansman olağanüstü durumlarda şart olabilir (Mühleisen, 2020). Ebola virüsü Afrika'nın ve Gine, Liberya ve Sierra Leone'nin bazı bölgelerini tahrip ettiğinde ve bu ülkeler önemli insani ve ekonomik güçlük çektiğinde IMF, bu üç ülkeye 378 milyon dolarlık imtiyazlı acil yardım sağlamıştır.

COVID-19 salgını tarafından tetiklenen ciddi bir ekonomik gerileme durumunda, Fonun gelişmekte olan ülkelerin ilk önlemlerini finanse etmek için 50 milyar ABD dolarını acil durum finansman araçlarıyla karşılayabileceği, tahmin edilmektedir. Fon üye ülkelerin acil ihtiyaçlarına cevap vermek için ilk etapta esnek acil müdahale araçları olan Hızlı Finansman Aracı (Rapid Financing Instrument-RFI) ve Hızlı Kredi İmkânı (Rapid Credit Facility RCF) araçlarını kullanacaktır. Hızlı Finansman Aracı; tüm üye ülkeler tarafından kullanılabilirken, Hızlı Kredi İmkânı düşük gelirli ülkeler için finansman sağlamaktadır. Hızlı Kredi İmkânı sıfır faiz oranına 5½ yıl ödemesiz süreye ve 10 yıllık bir vadeye sahiptir. Üyeler bu araçtan sağlanan kredileri şimdiye kadar 29 kez kullanmıştır. Hızlı Finansman Aracı kapsamında sağlanan finansal yardım Stand-By Düzenlemesi ile aynı finansman şartlarına tabidir (faiz oranları şu anda yüzde 1½ civarındadır) ve 3 ila 5 yıl içinde geri ödemelidir. Üyeler bu araçtan şimdiye kadar beş kez kullanım yapmıştır. Örneğin, 2016 yılında IMF, güçlü bir depremin ardından Ekvador'a bir Hızlı Finansman Aracı acil kredisi sağlamıştır ([http-2](http://2)). Her iki acil finansman fonunda da üye ülkeler kotalarının yüzde 50'sine kadarını çekebilmektedir.

Bu iki acil finansman aracının avantajı kaynaklarının büyüklüğü, hızları ve esneklikleridir (Mühleisen, 2020). Zaman içinde finansman sağlayan IMF programlarının aksine, bu iki araç altındaki ödemeler, geleneksel IMF koşullarına tabi olmayan acil bir ödemeler dengesi ihtiyacını karşılamak için yapılan bir kerelik ödemelerdir. Kaynaktan yararlanan ülke sadece borcunun sürdürülebilir olduğunu göstermeli ve acil durumun üstesinden gelmeye yardımcı olan ekonomik politikalara bağlı kalmalıdır (Mühleisen, 2020).

Hızlı Finansman Aracı ve Hızlı Kredi İmkânı kapsamındaki acil durum finansmanının ötesinde, IMF'nin 1 trilyon dolarlık kredi verme kapasitesinden yararlanarak, daha büyük kredilere sahip yeni Fon destekli programların yolunun da açılacağı IMF tarafından duyurulmuştur. IMF'nin 1 trilyon dolar büyüklüğünde kredi verme kapasitesine sahip olduğunu açıklayan IMF Başkanı Georgieva, koronavirüsün etkilerinin sınırlanması için daha fazla mali teşvik çağrısı yapmıştır.

Ayrıca IMF'in Felaketlerden Korunma ve Yardım Fonu (Catastrophe Containment and Relief Trust (CCRT)) en yoksul ve en çok etkilenen ülkelere, pandeminin kontrol altına alınması ve azaltılması için hayati kaynak sağlamak üzere IMF'e olan borç servisi ödemelerini ertelemek için hibe sağlayabilmektedir. İngiltere'den 150 milyon £ katkı ile desteklenen IMF Felaketlerden Korunma ve Yardım Fonu ihtiyaç duyan ülkelerin borç yükünü azaltmak için yardım sağlayacaktır ([http-3](http://3)).

IMF, koronavirüsten kaynaklanan acil yeni ihtiyaçları karşılamak için yukarıda sözü edilen acil yardım fonları ve borç erteleme desteği mekanizması yanında var olan mevcut programlarını da gerektiğinde değiştirip arttırarak küresel salgının ekonomik etkilerini azaltmada destekte bulunabileceğini açıklamıştır. IMF ayrıca Stand-By düzenlemeleri gibi mevcut destekleri altında yeni bir finansman düzenlemesi seçeneğinin de her zaman söz konusu olabileceğini belirtmektedir. Ancak acil durum finansman araçları genellikle acil finansal ihtiyaca cevap vermek adına hızlı dağıtılabileceği için tercih edilmektedir.

IMF, sözü edilen bu finansal desteklerine ilave olarak diğer uluslararası finansal kurumlar, bölgesel finansman düzenlemeleri ve ikili bağışçıların desteğini kolaylaştırarak ve koordine ederek küresel finansman desteklerinin merkezinde rol oynayan bir kurum olmaya devam edecektir.

Tablo 1: COVID-19 Salgınının Ekonomik Etkilerine Yönelik Olarak IMF Destek Mekanizmaları

Acil durum finansmanı	Hızlı Finansman Aracı Hızlı Kredi İmkânı Bu iki araçla sağlıkla ilgili sorunlara hızlı müdahale edilir.
Mevcut kredi programlarının artırılması	COVID-19 ile mücadelede ilgili ihtiyaçları karşılamak için IMF mevcut program desteklerini arttırabilir.
Felaketlerden Korunma ve Yardım Fonu	IMF en güçsüz ve yoksul ülkelerin halk sağlığı ile ilgili sorunlarının giderilmesine yardımcı olur.
Yeni finansman araçları	Yeni kaynaklar oluşturabilir.
Kapasite geliştirme destekleri	Salgından etkilenen ülkelere teknik destek, yardım ve eğitim faaliyetlerinde bulunabilir.

Kaynak: http-2: <https://www.imf.org/en/About/FAQ/50-billion-rapid-disbursing-emergency-financing-facilities/#Q1>

Sonuç

Tüm dünyaya yayılan yeni koronavirüs (COVID-19) büyük bir sağlık sorunu olmasının yanında ekonomilerde borsa çökmelerine, finansal oynaklığın artmasına, nominal faiz oranlarının düşmesine ve

reel ekonomik faaliyetin daralmasına yol açmıştır. Bu noktada, pandeminin nihai ölçeği ve bunun ekonomik sonuçlarının ne olacağı ve özellikle de en kötü durum senaryosunun nasıl gerçekleşeceği konusunda hala önemli bir belirsizlik bulunmaktadır (Barro, Ursua ve Weng, 2020).

Gelişmiş ekonomilerde alınan para politikası önlemleri kapsamında merkez bankalarının finansal koşulları hafifleterek ve reel ekonomiye kredi akışını sağlayarak talebi desteklemeye ve güveni artırmaya yönelik önlemleri devam ettirilmelidir. Dolayısıyla merkez bankalarının politika eylemleri, finansal sistemde meydana gelen zorluklarını dengelemelidir. Kriz zamanlarında, döviz müdahaleleri ve sermaye akışı yönetimi önlemleri faiz oranını ve diğer para politikası eylemlerini yararlı bir şekilde tamamlayabilir. Önümüzdeki dönemde, gelişmekte olan piyasa ekonomileri için swap anlaşmalarına da ihtiyaç duyulacaktır. Geniş maliye politikası önlemleri ise para politikasıyla koordineli bir şekilde sunulmaya devam ettirilmelidir. Tüm dünyada koronavirüsün ekonomik etkileri ile mücadele ederken ülkelerin en iyiyi umut ederken, ekonomik anlamda en kötü duruma hazırlanmak için önlemler alması gerekmektedir. Ani ve beklenmedik bir halk sağlığı acil durumu olan koronavirüs salgınıyla karşı karşıya kalan ülkeler, ekonomilerinin yavaşladığını ve virüsün etkisine karşı daha fazla harcama yaptıkça bütçelerinin sıkıştığını göreceklidir. Aynı zamanda, düşen ekonomik faaliyetler dolayısıyla bütçe gelirlerinde de düşüşler yaşanacaktır. Ülkeler ayrıca düşen turizm gelirleri veya emtia fiyatları nedeniyle daha düşük ihracat gelirleriyle karşılaşacaklardır. Sermaye girişlerinde ani bir durma durumu daha da kötüleştirebilecektir. Bu durum, döviz girişleri ve çıkışları arasındaki uyumsuzluğa karşı koymak için acil bir ödemeler dengesi ihtiyacına yol açacaktır. Para politikasından maliye politikasına kadar ülkeler düzeyinde alınan tüm bu önlemler küresel işbirliği içinde yapıldığında en etkilidir. Olayın küresel olarak bütünlükle ele alınması gerekmektedir. Herhangi bir ülkenin küresel ekonomiden ayrılmasının COVID-19 salgını ile mümkün olamayacağı kanıtlanmıştır. Özellikle halk sağlığı ve ekonomik konularda küresel işbirliği esastır.

Uzmanlar, salgın hastalıkların ve özellikle hayvanlardan insana bulaşan ve milyonlarca insanın yaşamı için bir tehdit oluşturan hastalıkların, küresel bir dünyada tüm insanlık için gelecekte de büyük sorunlar oluşturacağı konusunda uyarılarını yapmaktadır. Buna rağmen günümüzde hükümetler sağlık sistemlerine yeterince yatırım yapmak konusunda isteksizdir. Bu yazının kaleme alındığı sırada bile salgının yayılımı, insan sağlığı ve ekonomi üzerinde yarattığı etkiler artmaktadır. Bütün bu salgın geçtiğinde devletlerin hem sağlık sistemleriyle hem de ekonomide salgının etkilerini ortadan kaldırma yönünde yaptıkları düzenlemelerle yeni dünya düzenine ışık tutacaktır. Başarılı olanlar ve olmayanlar bu açılardan tekrar gözden geçirilecektir. Bugün dünya üzerindeki her ülke halkının ve ekonomisinin sağlığını korumak için bir sınavdan geçmektedir. Sağlık sistemlerinin yapısı ve etkinliği başta olmak üzere ekonomik desteklerin yönü ve miktarı çok fazla tartışılır olacak ve ilerleyen çalışmalar muhtemelen başarılı ya da başarısız ekonomik/politik sistemler üzerine yapılacaktır.

Kaynakça

- Adrian, T. (2020). Monetary and Financial Stability During the Coronavirus Outbreak. IMF Blog website: <https://blogs.imf.org/2020/03/11/monetary-and-financial-stability-during-the-coronavirus-outbreak/> (Erişim Tarihi: 18.03.2020)
- Baldwin, R., Weder, B., & Mauro, D. (2020). *Economics in the Time of COVID-19* (di W. Baldwin, Richard; Mauro, Ed.). www.cepr.org.
- Barro, Robert; Ursua, Jose; Weng, J. (2020). Coronavirus meets the Great Influenza Pandemic. VOX CEPR Policy Portal. <https://voxeu.org/article/coronavirus-meets-great-influenza-pandemic> (Erişim Tarihi: 21.03.2020)
- Gaspar, Vitor; Mauro, P. (2020). Fiscal Policies to Protect People During the Coronavirus Outbreak. IMF Blog. <https://blogs.imf.org/2020/03/05/fiscal-policies-to-protect-people-during-the-coronavirus-outbreak/> (Erişim Tarihi: 17.03.2020)
- McKibbin, Warwick; Fernando, R. (2020). *The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios*. CAMA Working Paper. (No. 19/2020).
- Mühleisen, M. (2020). Coronavirus Economic Planning: Hoping for the Best, Prepared for the Worst. IMF Blog website: <https://blogs.imf.org/2020/03/12/coronavirus-economic-planning-hoping-for-the-best-prepared-for-the-worst/> (Erişim Tarihi: 18.03.2020)
- Yalçınkaya, Y., & Tunali, H. (2019). 2017- 2018 Döviz Kuru Türbülansı ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Yeni Para Politikası Araçları. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 17–36. <https://doi.org/10.30784/epfad.511381>

İnternet Adresleri

- http-1: IMF. Policy Steps to Address the Corona Crisis. <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2020/03/16/Policy-Steps-to-Address-the-Corona-Crisis-49262> (Erişim Tarihi: 17.03.2020)
- http-2: IMF. Questions and Answers on the IMF's \$50 billion Rapid-disbursing Emergency Financing Facilities. <https://www.imf.org/en/About/FAQ/50-billion-rapid-disbursing-emergency-financing-facilities/#Q1> (Erişim Tarihi: 20.03.2020)
- http-3: IMF. "The Catastrophe Containment and Relief Trust" <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/ccr.htm> (Erişim Tarihi: 22.03.2020)
- https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_0798_01.pdf BDDK."Basın Açıklaması". (Erişim Tarihi 24.03.2020)
- <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/duyurular/basin/2020/duy2020-16> TCMB Koronavirüsün Olası Ekonomik ve Finansal Etkilerine Karşı Alınan Tedbirlere İlişkin Basın Duyurusu (Erişim Tarihi: 25.03.2020)
- <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/duyurular/basin/2020/duy2020-15> TCMB Para Politikası Kurulu Kararı (Erişim Tarihi: 25.03.2020)